הלכה · ספרי מצוות

קיצור ספר חרדים

רבי אברהם דאנציג

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קיצור ספר חרדים

רבי אברהם דאנציג

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קיצור-ספר-חרדים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

א קיצור ספר חרדים - מצות משה

הקיצור נעשה בידי בעל **חיי אדם**

פרק א - מצות עשה מן התורה התלויות בלב:

שיאמין שיש אלוה שהמציא כל הנמצאות מן האין המוחלט ומשגיח ומושל בהם כרצונו, כדכתיב: "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך", ר"ל שאני משגיח. והראיה: ש"הוצאתיך מארץ מצרים".

אלוה הזה הוא יחיד בלי שום שיתוף, שנאמר: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". ועניין האמונה בשתי מצות אלו, שיקבע האדם בלבו דבר זה שהוא אמת, ואפילו יאמרו להורגו אם לא יוציא מפיו או אפילו להרכין בראשו שח"ו יש עוד אלוה, ייהרג ואל יעבור.

השם הנכבד והנורא הזה מצווה ליראה אותו, שנאמר: "את ה' אלוהיך תירא". והיראה הוא משני פנים: הראשון - מחמת יראת העונש. ואף שאין זה עיקר היראה, מכל מקום הלוואי שתהיה יראה זו על פנינו כל ימינו שלא נחטא. והשני - מי שזכה לו אשרי לו, דהיינו שיירא מלפני רוממותו יתברך, שהוא מלך גדול בכל העולמות וזהו יראת הרוממות.

מכלל היראה שלא להוציא שם שמים מפיו אלא במורא הלב ובכוונה רצויה ולצורך גדול ולא לבטלה, והמוציא שם שמים לבטלה ביטל מצות יראה. וירגיל אדם עצמו שלא להזכיר אפילו בשאר לשונות, אלא כשירצה להזכירו יאמר "העליון".

מצות עשה מן התורה לאהוב את ה', שנאמר: "ואהבת את ה'", שמחמת אהבתו יתברך לא ישים לב על שאר עניינים, רק שחושק ויש לו געגועים תמיד לעבוד אותו. ומכלל מצווה זו לומר לפניו דברי שבחות ותהילות. ומכלל מצווה זו שלא להשתמש מתענוגי העולם הזה אלא מה שצריך לקיום גופו ופרנסתו. ותכף כשיש לו פנאי יפנה עצמו ומחשבתו לעבודת הבורא יתברך שמו. ומכלל מצווה זו שידרוש לאחרים תורה ודברי כבושין, כדי שיביא אהבתו בלבם. דלשון "ואהבת" הוא פועל יוצא, שתאהב אותו על אחרים.

מצות עשה מן התורה שתהיה מחשבתו דבוקה תמיד בו יתברך, וכמו שנאמר: "ובו תדבק". ונאמר "לאהבה אתו ולדבקה בו". ועל זה אמר שלמה "בכל דרכיך דעהו", שאפילו מה שיאכל וישתה וישן, יהיה מחשבתו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודתו, והתשמיש יהיה לקיים מצוותו. וכן אפילו כשילך לפרנסה, יהיה תמיד מחשבתו שהוא עוסק בשביל שירוויח לפרנס אותו ובני ביתו, כדי שיהיה בריא לעבודתו.

מכלל מצווה "ובו תדבק", קבלו חכמנו זיכרונם לברכה שבכללה לדבק עצמו בתלמיד

חכם ובעובדי ה', וישתדל לישא בת תלמיד חכם, וישיא לתלמיד חכם. וכן כל מעשיו שיכול לעשות בהתחברות תלמיד חכם. ובכללו לירא מפני תלמיד חכם, כדכתיב: "את ה' אלוהיך תירא". וקבלו חכמנו ז"ל, דאתי לרבות תלמיד חכם. וכן לאהוב תלמיד חכם כבניו, דכתיב "ואהבת את ה'"- בא לרבות תלמידי חכמים.

ובעבור לחזק מצות אלו בלב כל ישראל בא המצווה לקרות קריאת שמע בכל יום ערב ובוקר, כדי לקבל עלינו שתי פעמים בכל יום עול מלכות שמים. ולכן לא סגי כשיקרא בפה, אלא שצריך לכוון פירוש המלות בפסוק "שמע ישראל". ואם לאו - לא יצא, דמאי מהני דיבור פה, אם אינו בלב שלם.

בקריאת שמע, כשיאמר "בכל נפשך ובכל מאודך", יכוון לקיים עוד מצות עשה מן התורה, לקדש השם אם יאנסוהו לעבור - על אחת משלוש מצות החמורות, והן עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, אפילו בצנעה, או על אחד משאר לא תעשה, ויכווין הגוי להעביר אותו על הדת ויהיה בפרהסיא בפני עשרה ישראלים, או בשעת השמד כשיאנסוהו לעבור אפילו על מנהג ישראל, ימסור עצמו למיתות אכזריות ולא יעבור. ועל זאת נאמר "ונקדשתי בתוך בני ישראל".

להרבה פוסקים מצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום בכוונת הלב, שנאמר "ואותו תעבודו", וכתיב "ולעבדו בכל לבבכם", ואמרו חכמינו זיכרונם לברכה: איזה עבודה שהיא בלב, זו תפלה. והמתפלל בלא כוונה, ופשיטא כשלא התפלל כלל, ביטל עשה זו, ועונשו חמור. ולכן כתבנו בהלכות תפילה, שראוי לכל איש שאחר תפילת שמונה עשרה, יתפלל תפילה קצרה מה שהוא צריך, ויהיה בלב שלם כדי לקיים מצווה זו. נראה לי דלכולי עלמא על כל פנים העושה איזה מצווה מן המצות בלא כונה, ביטל עשה זו, שהרי לכולי עלמא נאמר מקרא זה על כל המצות. ואף למאן דאמר מצות אינן צריכות כוונה, היינו שעל כל פנים יוצא ידי המצווה, ומכל מקום עבר על עשה זו.

מצות עשה מן התורה להידמות אליו יתברך, שנאמר: "והלכת בדרכיו", וקבלו חכמינו ז"ל דרוצה לומר "מה הוא רחום אף אתה רחום". וזה הוא שאמר יתברך על אברהם "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'". וכן כל הכינויים שמכנים בו להקב"ה, יראה האדם שגם הוא יהיה בו מידה זו. מצות עשה לירא מן המקדש, ובכללם בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם נקראים 'מקדש מעט': לישב בו במורא ובכובד ראש, ולא ינהג בם קלות ראש ושיחה בטילה.

מצוות עשה כשיבא לאדם איזה ספק איסור, וכל שכן ודאי איסור, לפרוש ממנו. וזהו שנאמר: "ובחרת בחיים". שהרי אפילו בדרכי העולם בוחר לנפשו הדרך היותר משומר

ובטוח מכל נזק. מצות עשה שיהיה האדם תמים עם ה', כמו שכתוב "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" והשואל בחוזי כוכבים וכיוצא בזה, ביטל מצוות עשה זו. אלא יבטח בה' כי הוא מפר אותותם, וישים כל בטחונו בה'.

מצות עשה להתבונן בגדולתו יתברך, שנאמר: "וידעת היום וכו', כי ה' הוא האלוהים" וכתיב "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה".

מצות עשה לזכור תמיד זיכרון חסדיו אשר עשה עם אבותינו, כמה שכתוב: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך וכו', ויאכילך את המן, שמלתך לא בלתה מעליך". וכל שכן שמחויב כל אדם לזכור החסדים שעושה תמיד עם כלל ישראל, וכל שכן מה שעושה עמו מיום היוולדו.

מצות עשה לירא מאביו ואמו, כמה שכתוב "איש אמו ואביו תיראו". וכן לכבד אותם. וכבר בארנו כל פרטי דיניהם בחכמת אדם בהלכות כבוד אב ואם. וכן חייב לכבד אחיו הגדול ואשת אביו ואבי אמו וחמיו וחמותו. וכן לכבד כל יראי ה', כמה שכתוב "ואת יראי ה' יכבד".

וכן חייב לאהוב כל איש מישראל, כמה שכתוב "ואהבת לרעך כמוך". לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו ועל כבוד עצמו, ויהא שמח בטובתו ומיצר בצרתו. והמתכבד בקלון חברו, אעפ"י שאין חברו שם ולא הגיע לו בושת, אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו נגד מעשה וחכמת חברו, כדי שיראה מתוכו שהוא מכובד וחברו בזוי -אין לו חלק לעולם הבא.

מצות עשה לדון כל סתם אדם מישראל שאינו מוחזק ברשע, ידון כל מעשיו לכף זכות. כדכתיב: "בצדק תשפוט את עמיתך".

לאהוב את הגר, כדכתיב: " ואהבתם את הגר".

מצות עשה להצדיק הדין על המאורע בין בגופו בין בבניו ובין בממונו שנאמר: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ד' אלוהיך מייסרך". ויקבע זה בלבבו, ולא יצדיק נפשו מאלוהים, וכל שכן שלא יתלה הדבר במקרה, כי אז כמסיר השגחתו ממנו, ואז ילך עמו השם יתברך גם כן בחמת קרי, כמו שנאמר: "ואם תלכו עמי קרי כו'". וזה הוא מכלל מצות עשה "ואהבת את ה' וכו', ובכל מאודך", ואמרו חז"ל בכל מידה ומידה שמודד לך, הווה מודה לו במאוד מאוד.

מצוות עשה שיקבל אדם דברי המוכיח, דכתיב "ומלתם את ערלת לבבכם". ולא מבעי שלא ישנאהו, אלא אדרבה יאהבנו, כמו שנאמר "הוכח לחכם ויאהבך".

מצות עשה שישוב החוטא מחטאו שנאמר: "ושבת עד ה'". ועיקר התשובה הוא בלב,

שיתחרט חרטה גדולה ויסכים הסכמה חזקה שלא יחטא עוד עד יום מותו.
מצות עשה שישים האדם על לבו לקבל עליו עול מצוותיו, כמה שכתוב "ושמתם את דברי אלה על לבבכם". וזה יכווין כל אדם בשעת קריאת שמע.
עוד באומרו "וקשרתם לאות" יכוון האדם שהוא עבד נרצע להקב"ה, ולא ימרוד בו. ולזה נתן הקדוש ברוך הוא אות ברית בבשרו, ואות תפילין בזרועו ובראשו, וציצית בבגדו, כדרך המלכים שנותנים חותמיהם על עבדיהם.
מצווה שישים האדם על לבו דיבור מרים ועונשה: על שספרה לשון הרע לקתה בצרעת, דכתיב "זכור את אשר עשה ה' למרים", וסמוך ליה "השמר בנגע הצרעת".
שיהיה המקום שמהרהר שם דברי תורה נקי מכל טינוף שנאמר: "ושבת וכסית צאתך וכו', כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש".
מצות עשה שיהיה תקוע בלבו השנאה על עמלק עד שאם יהיה באפשרי להרוג אותו ולאבד זכרו בזמן שיד ישראל תקיפה לא יתרשל מזה, שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק וכו', אל תשכח".

ב **פרק ב - מצות לא תעשה התלויות בלב**:

שלא יעלה על לב שיש אלוה זולת הבורא יתברך שמו שנאמר: "לא יהיה לך" כו'. שלא יתאווה בלב להשיג ולקנות מכל מה ששייך לחברו, בין קרקעות או מטלטלין וכל שכן אשתו, אפילו בדרך היתר, היינו שיגרשנה בעלה והוא ישאנה. וכיון שגמר והסכים בלבו להשתדל בכל עוז לקנותו, תכף עובר על "לא תתאוה", דאין תאווה אלא בלב. ועל זה נאמר "לא תתאוה אשת רעך" כו'. ולאחר שהרבה עליו רעים, או ריבה לו מעות עד שנתרצה לו, הרי זה עובר על לאו ד"לא תחמוד". ולכן אסור להפציר בחברו למכור לו דבר, אלא אם כן זה רוצה למכרו. שלא להתגאות שנאמר: "פן תאכל ושבעת ורם לבבך" וכל מקום שנאמר "פן" הוא לא תעשה. ועוד נלמד לזה לאו מדכתיב "השמר לך פן תשכח את ה' אלוהיך". וכל המתגאה בודאי שוכח את ה', שאילו היה זוכרו, היה קובע בנפשו מדת היראה והצניעות והענוה. ועוד, שהוא נלמד בקל וחומר ממלך, שהרי אפילו בו כתיב "ולא ירום לבבו", כל שכן להדיוט. ולכן אמרו חכמינו ז"ל "כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה". שלא לכעוס. ועל זה נאמר "לא יהיה בך אל זר", והרי זה כאלו עובד עבודה זרה. ועוד אמרו בזוהר, שעל זה נאמר "אלהי מסכה לא תעשה לך" כו', שלא תעשה את עצמך למסכה, שעל ידי הכעס נעקר ממנו חס ושלום הנשמה הקדושה, ושורה במקומה רוח הטומאה. שלא לנסות את ה'. שלא יאמר אעשה מעשים טובים, ואראה אם יגיע לי מזה טובה. שנאמר: "לא תנסו את ה'". רק במעשר שרי לנסות בשביל שיתעשר, שנאמר:

"והביאו את המעשר וכו', ובחנוני נא בזאת". אסור לשנוא אחד מישראל, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך". וכל שלא דבר עמו שלושה ימים מחמת שנאה, עובר על לאו זה. אבל אם רואה בחברו שעובר עבירה, ואינו מקבל תוכחה, מותר לשנאותו, ומצווה לשנאותו, כדכתיב: " הלא משנאיך ה' אשנא". שלא לנקום ולנטור. שנאמר: "לא תקום ולא תטור". איזה היא נקימה? אמר לו השאל לי חפץ פלוני, ואמר לו איני משאילך, כמו שאתה לא השאלתני את הדבר פלוני שבקשתי ממך. ואיזו היא נטירה? אמר לו אף על פי שאתה לא השאלתני, אין אני כמותך, אלא אף על פי כן אני משאילך. ואין העונש על הדיבור, אלא על נטירה, רק צריך שימחה הדבר מלבו לגמרי, כאלו לא חטא כנגדו. שלא לפנות אחרי ע"ז במחשבה, ושלא להרהר בה ולא ידבר מדבריה, שנאמר: "אל תפנו אל האלילים". שלא לגור מן המיראים את ישראל על אמונת ה' שנאמר: "בזדון דבר הנביא לא תגור ממנו". והוא הדין בכל אדם המיירא לעבור. אלא צריך שיאמץ לבו באמונתו. שלא להאמין ולקבל למי שמדבר לשון הרע על חברו, שנאמר: "לא תשא שמע שוא". ומכל מקום למיחש מבעי, שאם יאמר לך אדם פלוני מבקש להרע לך, אף על פי שאסור להאמינו ולשנוא את חברו, מכל מקום יחוש שמא אמת הדבר, וישמור עצמו ממנו. ובכלל האזהרה, שאם הוא דיין ושגג, ושמע דברי אחד מבעלי דינין קודם שבא חברו, שירחיק הדבר מלבו ולא יאמין לו כלל לדבריו, עד שיטענו שניהם לפניו. שלא יחזיק אדם בעיניו שהוא צדיק שנאמר: "אל תאמר בלבבך בצדקתי". ואף אם רואה שמצליח בכל דבר, יתלה שהוא בזכות אבותיו, או ידאג שמא חס ושלום כל צדקותיו לא לרצון לפני ה', ולכן משפיע לו טובה בעולם הזה. שלא לשנוא המוכיח אותו לשוב, ואדרבא יקבל דבריו, שנאמר: "וערפכם לא תקשו". שלא יהיה אכזר על עניים ואביונים שנאמר: "לא תקפוץ את ידך". ואפילו אם יתן, אלא שלבו יהיה אכזר על העני, על זה נאמר "ולא תאמץ לבבך". אלא צריך שיתן ברחמנות. שלא יהיה צר עין, אלא כל מה שנותן יתן בנדיבות וטוב לב, שנאמר: "ולא ירע לבבך בתתך לו". שלא לחשוב לעשות עבירה, שנאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם" כו'. שלא יהרהר הרהורים רעים, שעל ידי זה יבא לידי טומאה בלילה" שנאמר: "ונשמרת מכל דבר רע". ובכל מקום שנאמר: "השמר", הוא לא תעשה. שלא יתייאש האדם מן הרחמים והתפילה, אפילו יראה האדם צרה קרובה. אלא יקווה לישועת ה'. שנאמר: "כי תאמר בלבבך רבים הגוים וכו', לא תירא מהם". שלא יכיר פנים למי שבא לפניך למשפט, מפני מורא שישנא אותך או שיירע לך, שנאמר: "לא תגורו מפני איש". ובכלל זה שלא יכיר ויירא משום דבר ולמנוע מן המצווה מחמת יראת איש. שלא לחבב דבר ממנהגי הגויים ולספר בשבחו, שדבר

זה גורם להידבק ולהתחבר עמו, וללמוד ממעשיו, שנאמר: "לא תחנם", וקבלו חכמינו שרצה לומר לא יהיה להם חן בעיניך. שלא לאהוב את המסית, בין יהודי או גוי המסית אותו לעבור על רצון הבורא. שנאמר גבי מסית "לא תאבה ולא תשמע לו", וקבלו חכמינו ז"ל שרצה לומר לא תאהבהו. שלא לרחם ולחמול על המחטיאים והמשילים בני אדם, שנאמר לגבי מסית "לא תחוס עיניך ולא תחמול", ואמרו חכמינו ז"ל כל הנעשה רחמן על האכזרים סוף נעשה אכזר על הרחמנים. שלא לחון את מי שמחויב להלקותו או לעונשו. שלא יאמר שמא בשגגה בא לידו. ועל זה נאמר "וקצותה את כפה לא תחוס עיניך". שלא נימנע מלהלוות לעני מיראתו שמא לא יחזיר לו, שנאמר: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השמטה ורעה עיניך באחיך האביון". ר"ל דבשלמא לעשיר לא ימנע מלהלוות אף על פי שקרבה שמיטה, דמסתמא יחזיר לו. ואף על פי שיאמר לו "משמט אני", יאמר לו "אף על פי כן", כדאיתא בגמרא. אבל האביון, כשיאמר לו "משמט אני", מסתמא ילך לדרכו.

ג **פרק ג - מצות עשה ולא תעשה מדרבנן התלויות בלב:**

לעולם יהא אדם ערום ביראה ויעשה תחבולות נגד היצר הרע, שנאמר: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה". ואין מלחמה גדולה כמו מלחמת היצר הרע. ואם רואה שיצרו מפתה אותו, יגביר עליו היצר טוב שנאמר: "רגזו ואל תחטאו". שלא ישכח חורבן בית קדשינו בכל דבר שמחה ולא שלחנו שנאמר: "אם אשכחך ירושלים וכו', אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי". אין עומדין להתפלל מתוך קלות ראש, שנאמר: "וגילו ברעדה". אמרו חז"ל בכל מקום שיש שם גילה, שם תהא רעדה. וכל שכן בשעת שמחתו תהיה יראת ה' על פניו שלא יחטא. שיהיה שמח תמיד בשעת עשייתו המצות שנאמר: "עבדו את ה' בשמחה". שיהיה אדם נבזה בעיניו ויכבד ליראי ה', כמה שכתוב "נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד". שיהיה שפל רוח בפני כל אדם. לא יוציא דבר מפיו עד שיחשוב מקודם מה שידבר, כמו כתוב "לב צדיק יהגה לענות". שיהיה כל מעשיו, בין אכילה ושתיה ושינה ומשא ומתן ודבורו ועסקיו עם אשתו - הכל לשם שמים. כמה שכתוב "בכל דרכיך דעהו", וחז"ל אמרו "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". לעולם יהיה דעתו של אדם מעורבת בין הבריות. אך לא כמו שחושבים ההמון שכאשר ישב בין בני אדם המדברים דברים בטלים וכיוצא בו גם הוא יעשה כמותן, אלא שלא יהיה עצב בין השמחים ולא שמח בין האבלים, ויהיה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. וזהו שאמרו במשנה "מעט שיחה מעט שחוק", ולא אסר הכל אלא הריבוי. יהיה אדם אוהב שכניו ומקרב קרובים ולגמול עימהם חסד יותר מלשאר אדם. ועליו נאמר "אז תקרא

וה' יענה". יחזיק טובה למטיב לו אפילו מעט, ידמה בעיניו שהוא הרבה. ואם רגיל להטיב עמו, ופעם אחת לא הטיב לו, לא יכעס על זה, ואל יהיה כפוי טובה. ואמרו הכופר בטובתו של חברו סופו לכפור בטובתו של מקום. אם רואה אדם שעבר עבירה הוכיחו ולא שב - מצווה לשנאו. וכל שכן שמצווה לשנוא את הרשעים שנאמר: "יראת ה' שנואת רע". וכתיב "הלא משנאיך ה' אשנא". וזהו שונא האמור בתורה. שיקבל כל הבא עליו בשמחה, ויאמר גם זו לטובה, כי בודאי הוא לכפרת עונותיו שנאמר: "חסד ומשפט אשירה". ואם חרפו אותו בני אדם, אף שיודע להשיב להם חסרונם ישתוק ויקבל גידופיהם. ועל זה אמרו: "הנעלבין ואין עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין, ועונים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". שידבק האדם בדרך טובה, וזהו שיהיה לו לב טוב, עין טוב וחבר טוב, נאמן לחברו ושכן טוב לשכניו, ויהיה רואה את הנולד מהמעשה קודם שיעשנה, והדיבור קודם שיוציאנו. "אל תשמח ישראל אל גיל כעמים", שלא ישמח אפילו בשמחת מצווה כדרך שמחת האומות. "גם אל כל הדברים תשמע אל תתן לבך אשר לא תשמע עבדך מקללך". בא הכתוב להזהיר שלא יכעס על שום דברים אשר ישמע, וימחל לחברו. נראה לי זהו שמסיים הפסוק "כי ידעת גם אתה כי פעמים הרבה קללת אחרים", ורצה לומר: כיון שגם אתה נכשל בזה, מהראוי שימחלו זה לזה. אף אם רואה האדם שמצליח מאוד, אל יתייאש מן הפורענות כדכתיב: " אשרי אדם מפחד תמיד". אל תהי בז לכל אדם, לא גדול ולא קטן, לא גוי ולא ישראל, שאין לך אדם שאין לו שעה וינקום ממך. אל תהי חכם בעיניך. אל תאמין בעצמך עד יום מותך. אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. אל תעשה תפילתך כמשא עליך, לאמור מתי תשליכנו, אלא יהיה תחנונים. בנפול אויבך אל תשמח. אל יהיה האדם בעת זווגו עם אשתו כבהמות המשמשין, אלא יהיה בצניעות ובקדושה. ועל זה נאמר "אל תהיו כסוס כפרד". הקנאה והתאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. רוצה לומר עולם הזה ועולם הבא. אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך. אל תצר צרת מחר, כי לא תדע מה ילד יום.

ד **פרק ד. - מצות עשה מן התורה התלויות בעיניים**:

להסתכל בציצית דכתיב "וראיתם אותו וזכרתם" - ראייה מביאה לידי זכירה, וזכירה מביאה לידי עשייה. דברים שבכתב אסור לאומרן בעל פה אם בא להוציא אחרים. וראוי להיזהר שלא יאמר שום דבר בעל פה אם לא שהוא שגור בפי הכל. אבל מה שאינו שגור, אף על פי שהוא שגור בה, ראוי להחמיר אף על פי שהוא אינו מוציא אחרים, שנאמר "כתוב לך את הדברים". לבכות על אדם כשר שמת שנאמר: "ואחיכם כל בית ישראל

יבכו את השריפה", וזהו מכלל אהבת תלמיד חכם. מצות לא תעשה מן התורה התלויות בעיניים אסור להסתכל בעריות לשם זנות, שנאמר: "ולא תתורו וכו', אחרי עיניכם" כו'. ואפילו שלא לשם זנות, אלא שנהנה בראייתו, עובר בלאו שנאמר: "ונשמרת מכל דבר רע". והשמר הוא לאו, דמכח זה יבא לידי תאווה וקרי. שלא להסתכל בעבודה זרה, והוא בכלל שנאמר: "אל תפנו אל האלילים" כו'. הגאוה הוא תלוי בלב וגם בעינים, שנאמר: "גבה עינים" וכו', והוא בכלל לאו ד"לא תתורו אחרי עיניכם". מצות עשה ולא תעשה מדברי סופרים התלויות בעיניים. צריך שיסגור עיניו בשעה שמתפלל מפחד השכינה העומדת לנגדו, או שיתפלל מתוך הסידור. בעת עניית קדושה ישא עיניו מעט למרום. שיסתכל לפעמים לשמים, כמה שכתוב "כי אראה שמיך וכו', מה אנוש" כו', וכן ישים מחשבה זו בלבו בעת הסתכלות. מדרכי ענוה שיהיה שח עיניים, שנאמר: "ושח עינים יושיע". אסור להסתכל בפנויה, אפילו אם אינה נידה, לשם זנות, שנאמר: "מה אתבונן על בתולה". ואפילו להסתכל בבגדי צבע של אשה שהוא מכירה, אפילו כשהם שטוחים בכותל. ואם נתכוון להסתכל בה לישא אותה, מותר וגם חייב, דאסור לקדש אשה עד שיראנה. אסור להסתכל בשעה שבהמה ועוף נזקקים זה לזה. אסור להסתכל בברית הקודש, בין שלו בין של אחרים, וכל שכן של גוי שהוא ערלה. אסור להסתכל בפני אדם רשע וגוי. אסור להסתכל בקשת ובלבנה, ובידי הכוהנים בשעת הדוכן. אסור להשתמש בפני נר חנוכה ואפילו תשמיש קל ואפילו לדבר מצווה. אין להסתכל בפני האוכל שלא לביישו.

ה **פרק ה. - מצות עשה מן התורה תלויות באוזניים:**

שישמע דברי תורה מכל מלמדיו, שנאמר: "והיה עקב תשמעון", שאם לא ישמע לא ילמד. לקבל תוכחה מן המוכיח, שנאמר: "ומלתם את ערלת לבבכם". וכתיב "אוזן שומעת תוכחת חיים". לשמוע קול שופר בראש השנה. לשמוע אל התקנות והגדרים שיעשו בכל דור ודור, שנאמר: "לבלתי שמוע אל השופט" כו'. כל הברכות והתפילות צריך שישמיע לאוזניו, וכן קריאת שמע, שנאמר: "שמע ישראל". וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה, שרצה לומר השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך. אם ישמע אדם דבר שאינו הגון, ישים אצבעו באזנו, שנאמר: "ויתד תהיה לך על אזנך". ודרשו חכמינו זיכרונם לברכה, אל תקרא אזנך אלא אוזניך. לשמוע אל נביא אמת שיהיה ראוי לנבואה, ולא יגרע ולא יוסיף מתורת משה, שנאמר: "אליו תשמעון". מצות לא תעשה מן התורה התלויות באוזניים שלא לשמוע למסית לעבור על דין תורה שנאמר: "לא תאבה לו ולא תשמע אליו". שלא לשמוע למתנבא בשם עבודה זרה שנאמר: "לא תשמע אל דברי

הנביא ההוא". שלא לשמוע כלל דברי לשון הרע ודברי גנות על חברו שנאמר: "לא תשא שמע שוא". וכבר כתבנו במצות התלויות בלב שמפסוק זה אזהרה גם כן שלא לקבלו ולהאמינו. ואזהרה מפסוק זה שלא ישמע הדיין דברי בעל דין אחר קודם שבא חברו, וגם אזהרה לבעל דין שלא יסדר טענותיו לפני הדיין קודם שבא חברו, דקרינן בי' נמי לא תשיא כדלקמן. מצות עשה ולא תעשה מדברי סופרים התלויות באוזניים להטות אוזן לשמוע קריאת ספר התורה כמו שנאמר: "ואזני כל העם אל הספר תורה". להטות אוזן לשמוע חזרת הש"ץ, וכן הברכות, כדי שידע על מה יענה אמן. שישמיע לאוזניו כל הברכות. בכל ענייני עולם ישמע עצה דכתיב "שמע עצה" כו'. שלא ישמיע לאוזניו דברים בטלים. שלא לשמוע קול שירי נשים אף על פי שאינו מהרהר, כי קול באשה ערווה. משחרב בית המקדש אסור לשמוע קול ניגון כלי זמר, ואוזן השומעה תעקר, אם לא בחתונה.

פרק ו. - מצות עשה מן התורה התלויים בדבור בפה וקנה:

לכבד את אביו ואמו בדברים בדבורי נחת ורכות, שנאמר: "כבד את אביך". וסתם כיבוד הוא בדיבור. ושאר דיני כיבוד ומורא מבואר הכל בחיבורי חיי אדם הלכות כיבוד אב. ומאוד צריך להיזהר בכבוד ומורא אב ואם, ששקלן הכתוב לכבוד ויראת הקדוש ברוך הוא. מדכתיב "את אביך ואת אמך" כתבו הפוסקים דמרבינן אשת אביו ובעל אמו ואחות אמו ואבי אביו ואבי אמו שהן בכלל אביו ואמו, וחמיו וחמותו הם ג"כ בכלל זה. להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה בפה, שנאמר: "למען תזכור את יום צאתך ממצרים". ולכן תיקנו פרשת ציצית וכבר כתבנו דמצוות צריכות כוונה לצאת. לברך ברכת המזון שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת". לברך ברכת התורה בכל יום לפניה, שנאמר: "כי שם ה' אקרא הבו גודל" כו'. ללמוד תורה, שנאמר: "ולמדתם אותם". ללמד לאחרים וכל שכן לבניו, שנאמר: "ושננתם לבניך". לקרות קריאת שמע ערב ובוקר, שנאמר: "ודברת בם וכו', ובשכבך ובקומך". שיברכו הכוהנים את העם, והוא נקרא נשיאות כפים שנאמר: "כה תברכו". כל מי שהגיע להוראה דהיינו בן ארבעים שנה וראוי להורות חייב להורות, שנאמר: "ולהורות את בני ישראל". להזכיר בפה מעשה עמלק, שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק". ויש פוסקים דבזה שאנו קורין בתורה פרשה זו יצאנו ידי חובתנו, ויש פוסקים שצריך להזכיר בכל יום. יש פוסקים שחייב לזכור אשר הקציפו אבותינו את ה' במדבר, וקל וחומר מה שאנו מקציפים אותו שנאמר: "זכור את תשכח את אשר הקצפת". וכתיב "והתודו את עונם ואת עון אבותם" כו'. יש פוסקים שחייב להזכיר בפה מה שעשה ה' למרים, בעבור שדיברה לשון הרע, שנאמר "זכור את אשר עשה

ה' אלוהיך למרים". חייב להתוודות על עוונותיו שחטא, ויפרט החטא שנאמר: "איש או אשה אשר יעשו מכל חטאת האדם והתודו" כו'. שידבר אמת אפילו במילי דעלמא דלית ביה דרא דממונא, שנאמר: "מדבר שקר תרחק". השח שיחה בטלה עובר בעשה, שנאמר: "ודברת בם" ולא בדברים בטלים. ולאו הבא מכלל עשה - עשה. הרואה בחברו חטא חייב להוכיחו ולהחזירו למוטב, בין שחטא בדבר שבינו לבין חברו או בינו לבין קונו. וצריך להוכיחו בינו לבין עצמו בנחת ולשון רכה, ויודיעו שאינו מוכיחו לרעה אלא משום טובתו. אם קבל מוטב, ואם לאו יוכיחנו פעם שני ושלישי, וכן תמיד, עד שיבזהו או יכנו. ועל זה נאמר "הוכח תוכיח את עמיתך". וכן אם הלשינו על חברו, או שחברו עשה לו רעה, או לקרובו, יתווכח עמו בדברים רכים. וכתיב "והוכיח אברהם את אבימלך". אבל אם אינו מוכיחו, ושומר השנאה בלבו, הרי זה מכלל הרשעים. כמו שכתוב "ולא דיבר אבשלום אל אמנון מאומה" כו'. כשיש מחלוקת בין חכמים, בין באסור והיתר או דיני ממונות, וכן בכל דבר מצווה, לילך אחר הרוב שנאמר: "אחרי רבים להטות". והעובר על זה עונשו גדול מאוד, כי הוא יסוד התורה. היודע עדות לחברו בדיני ממונות, אף על פי שהוא רק עד אחד, מכל מקום מצווה להעיד בבית דין, כיון שיגיע לחברו מזה תועלת, שנאמר: "אם לא יגיד" כו'. מצות עשה לחקור העדים בבית דין, שנאמר: "ודרשת וחקרת". מצות עשה על בית דין לדון כל דיני ממונות. שחייב ליתן פי שנים לבנו הבכור, ואם העביר הבכורה ממנו עובר בעשה. וחייב להודיע מי הוא הבכור, שנאמר "את הבכור יכיר לתת לו פי שנים". מצות עשה לקדש הכוהנים, לנהוג בהם כבוד, ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון ולברך ראשון, וליתן להם מנה יפה בצדקה המתחלקות ראשון. וכן בסעודה יתנו לכהן מנה יפה ראשון. ויש אומרים אף כשיחלקו שותפות שיש לו עם ישראל, יאמר לו הישראל ברור לך איזה חלק שתרצה, שנאמר: "וקדשתו". מצות עשה לבקר חולים, שנאמר: "והודעת להם את הדרך ילכו בה", וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה שרצה לומר זו ביקור חולים. ומכלל המצווה לדבר עם החולה, שיש לו נחת מן הדיבור. ומכלל מצווה זו להשיב את החולה בתשובה, ושכרו גדול מאוד מאוד, כמו שכתוב "אשרי משכיל אל דל". מצות עשה לגמול חסד עם כל אדם מה שיכול בדברים טובים, והיא מכלל גמילות חסד. וכן להספיד על אדם כשר שמת, שנאמר: "והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה", וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה זה גמילות חסדים. מצות עשה לזכור בפה זיכרון יוצרנו ובוראנו, שנאמר: "וזכרת את ה' אלהיך כגון שיאמר מלא כל הארץ כבודו או שיאמר אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך. להפר נדרי אשתו אם נדרה נדרי עינוי נפש או דברים שבינו לבינה,

שנאמר: "ואישה יפירנו כמבואר בהלכות נדרים. מצות עשה להעמיד דיינים הגונים בכל עיר ועיר ושוטרים שירדו לקיים דברי הדיינים, שנאמר: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. לרדוף אחרי השלום, שהרי אפילו בשעת מלחמה צווה יתברך "וקראת אליה לשלום". והרוצה לזכות במצווה זו ייזהר במצות "בצדק תשפוט עמיתך", שיהיה דן לכף זכות. מצות עשה למנוע מלידור שום נדר, שנאמר: "וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא", זולת בעת צרה, דאז מצווה לנדור כמבואר בהלכות נדרים. מצות עשה שיהיה פיו ולבו שווים, אפילו במילי דעלמא, שנאמר: "הין צדק יהיה לך", ודרשו רבותינו זיכרונם לברכה שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק.

ז **פרק ז. - מצות עשה מן התורה התלויים בדבור פה התלויים בזמן**:

לקדש שבת בדברים בכניסתו, שנאמר: "זכור את יום השבת לקדשו". וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה, שרצונו לומר לקדש אותו בדברים. ומצווה זו יוצא במה שמתפלל ערבית בשבת, שמברך מקדש השבת וקידוש על הכוס הוא דרבנן. ופשוטו של מקרא הוא שתמיד יהיה יום שבת שגור בפיו, שאפילו כשמונה הימים יאמר היום יום אחד בשבת שני בשבת וכן כולם. וכן אם יזדמן לאדם דבר טוב, יאמר זה יהיה לשבת. ומה שאמרו בגמרא אבל הלל מידה אחרת היה לו, רוצה לומר בודאי גם הלל מודה לזה, אלא שהיה זהיר מאוד במצות ביטחון, ולכן לא קיים מצווה זו במאכלים. מכלל מצווה זו היא להבדיל במוצאי שבת. ולדעת מקצת פוסקים הבדלה אינו אלא מדרבנן. ויש אומרים דגם קידוש והבדלה בכל יום טוב הוא מדאורייתא, שגם יום טוב נקרא שבת. ויש אומרים דלדעת מאן דאמר דהבדלה הוא דאורייתא, צריך שיבדיל דווקא לאור הנר, דכתיב "וירא וכו', את האור וכו', ויבדל". שיהיה שמח בפסח שבועות וסוכות, שנאמר: "ושמחת בחגך". מצות עשה לספר ביציאת מצרים בליל פסח, שנאמר: "והגדת לבנך" כו'. יש אומרים דמצות עשה לקרות הלל, שנאמר: "הוא תהלתך" כו'. אבל רוב הפוסקים סבירא להו דאינו אלא מדרבנן, והוא מכלל המצווה שנצטווינו לשמוח ברגלים. ומרוב השמחה יש להלל ולשורר לפניו ית'. מצות עשה לספור העומר, שנאמר: "תספרו חמישים יום". ומכלל המצווה גם לספור שבועות, שנאמר: "שבעה שבועות". ודעת רוב הפוסקים דבזמן הזה אינו אלא מדרבנן. חוב שעברה עליו שמיטה, ולא נכתב עליו מקודם פרוזבול, ובא חברו לפרעו, מצווה לומר "משמט אני", שנאמר: "וזה דבר השמיטה". ואם אמר לו הלוה "אף על פי כן קבל ממני", מותר לקבל ממנו. ובחוצה לארץ לכולי עלמא אינו אלא מדרבנן. רוצח שגלה, ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני, שנאמר: "וזה דבר הרוצח". לקדש בכור בהמה טהורה, דכתיב "כל הבכור אשר יולד וכו', תקדיש". אף על

פי דממילא קדוש, מכל מקום מצווה להקדישו בפה. וזה נוהג בזמן הזה אף בחוץ לארץ מן התורה. ומכל מקום בשבת ויום טוב אסור להקדישו מדרבנן. מצות עשה מן התורה שעל כל צרה שלא תבוא על הציבור, לזעוק ולהריע בכנופיא, לעורר לב האדם לתשובה, שנאמר: "על הצר הצורר אתכם והרעותם" כו'. וכן כל יחיד חייב לזעוק ולהתפלל על צרתו, שאפילו לפוסקים דתפלה מדרבנן, מודו שבעת צרה הוא מצות עשה דאורייתא.

ח פרק ח. - מצות לא תעשה מן התורה התלויים בפה על ידי דבור:

לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא. ונחלק לארבעה חלקים. א) שלא לישבע על דבר ידוע שהוא אינו כן, כגון על איש שהוא אשה ועל אבן שהוא זהב ולהיפך. ב) שלא לישבע לאמת את הידוע שהוא כן, כגון על איש שהוא איש ועל אבן שהוא אבן. ג) שלא לישבע לבטל את המצווה, כגון שלא להניח תפילין או להתענות בשבת או לקלל ולהכות את ישראל או לגוזלו ולהפסיד ממונו. ושבועה זו היא שווא, שהרי מוזהר ומושבע עליו שלא יעשה כשבועתו. ד) שלא לישבע לעשות דבר שאי אפשר לו לקיים, כגון שלא יישן שלושה ימים, ושלא יאכל שבעה ימים רצופים. וכל אלו ארבעה מינים הוא שבועת שווא, והעובר ונשבע לוקה. אע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה, קבלו חכמינו זיכרונם לברכה שלוקין בזה. לא תשבעו בשמי לשקר, והיינו שבועת ביטוי שחייבין עליהם קרבן עולה ויורד. ונחלק ג"כ לארבעה חלקים: שניים להבא ושניים לשעבר. כיצד לשעבר? נשבע שעשה דבר זה ולא עשה, וכן להיפך. וכיצד להבא? שאעשה דבר זה, ושלא אעשה. מדכתיב "לא תשא", יש במשמעותו לשווא, ותרגום "למגנא", רצונו לומר בחינם, והיינו אפילו נשבע לאמת דבריו דבר שאינו ידוע, רק אין כאן מי שיכריח אותו לישבע, עובר על "לא תשא וכו', לשוא". ואינו מותר לשבוע אלא כשיתחייב שבועה בבית דין, אז ישבע. מדכתיב "לא תשא", יש במשמעותו נמי שלא יקבל שבועת שווא. דהיינו: אם חייבו בית דין את האדם לישבע, והוא יודע שאינו יכול לישבע באמת, אסור לו לקבל השבועה, שיאמר בפיו אשבע, אף על פי שבלבו שלא ישבע, אלא שאומר כן שיפחיד חברו - גם זה אסור. בכלל האזהרה שלא לסבב להשביע את חברו חינם. כגון שהיה חייב לו חמישים זוז, ותבעו מאה כדי שיודה לו חמישים. או שלא היה חייב לו כלום, ותבעו כדי להשביע, הרי זה בכלל "לא תשא" קרי ביה לא תשיא, "לשוא" שרוצה לומר לחנם. המזכיר את השם לבטלה, אף על פי שאינו בדרך שבועה, עובר על "לא תשא". והמברך ברכה לבטלה עובר על לא תשא מדרבנן. כשיתחייב שבועה וישבע באמת, יש אומרים דמצווה לישבע, דכתיב "ובשמו תשבע", ויש אומרים דבא להורות דדווקא בשמו תשבע ולא בשם ע"ז, והוי לאו הבא מכלל עשה, מלבד הלאו, שנאמר: "ושם

אלוהים אחרים לא תזכירו". ובכלל לאו זה אפילו להזכיר שם עבודה זרה אסור, אלא אם כן יכנה לה שם של גנאי. ואם שמם כשם אדם מותר להזכירו, ובלבד שלא יזכירם כדרך שמזכירם הגוי, דזה אסור. סיפא דהאי קרא "לא ישמע על פיך", שאסור לגרום לאחרים שישבעו בעבודה זרה, דהיינו שישביע את הגוי. ולכן אסרו לעשות שותפות עם הגוי. "לא תנאף" קרי ביה לא תנאיף, אזהרה שלא להיות סרסור להביא נשים לחברו לניאוף, ואפילו לנכרי בת ישראל, או אפילו נכרית אשה האסורה לו. "לא תענה ברעך עד שקר". "אלוהים לא תקלל" כמשמעו. ועונשו "ונוקב שם ה' יומת". ובכלל לאו זה שלא לקלל הדיין, שנקרא גם כן אלהים, כדכתיב: " עד האלהים יבא דבר שניהם", שאם דן דינך ולא ישר בעיניך אסור לקללו. והמקלל מלך ישראל או ראש ישיבה עובר בלאו "ונשיא בעמך לא תאור". והמקלל לאחד מישראל, ואפילו הוא חרש ואינו שומע, לוקה, שנאמר: "לא תקלל חרש". ודווקא כשקילל בשם. המקלל את עצמו בשם לוקה, שנאמר: "השמר לך ושמור נפשך מאוד", ולוקה. ואם קילל בין לעצמו או לאחרים בלא שם, אף על גב דאינו לוקה, איסור דאורייתא איכא. ובכל מקום שאסור, אין חילוק אם מזכיר השם בלשון הקודש או בשאר לשונות. המקלל אביו או אמו בשם, חייב סקילה. "ארור מקלה אביו ואמו", רוצה לומר שמקלה בכבודם, שאינו מכבדם כראוי, והוא ארור מן השמים. "אלמנה ויתום לא תענון" ולא מיבעי בעינוי ממש, אלא אפילו לדבר עימהם דברים קשים, שלא יצערנו בדברים וקנטרים. וענש עליהם מיתה, שנאמר: "והרגתי אתכם בחרב". "לא תונו איש את עמיתו", אזהרה על אונאות דברים: שלא יצערנו בדברים קנטורים. וענש עליהם מיתה, שנאמר: "והרגתי", שנאמר: "וגר לא תונה". שלא להלבין פני חברו, פירוש להוכיחו להושיבו מעון. אם אינו רגיל עמו וילבין פניו - אסור להוכיחו, שנאמר: "הוכח תוכיח... ולא תשא עליו חטא". ואם הוא רשע מותר להוכיחו ברבים. ובכלל לאו זה כל שמבזה חברו ומלבין פניו. ולכן אמרו "המכנה שם לחברו, והמלבין פניו, אין לו חלק לעולם הבא". "לא תשא שמע שוא", קרי ביה 'לא תשיא', אזהרה שלא לספר לשון הרע. ואזהרה לבעל דין שלא ישמיע דברי טענותיו לדיין עד שיהא חברו עמו. "ולפני עור לא תיתן מכשול", אזהרה לאדם שלא יתן לחברו עצה שאינה הוגנת לו. "לא תלך רכיל", אזהרה שלא יטעין דברים מזה לזה. וגם אזהרה שלא להוציא שם רע. וסמיך ליה "לא תעמוד על דם רעך", להורות שאם שמעת שזה רוצה להזיק לחברו אסור לך להימנע מהיות רכיל, אלא תגיד לו, כדי שישמור את נפשו. ואינו אסור אלא להוליך דברים של חרפה וגנות שאמר על חברו. המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר "לא יהיה כקורח ועדתו". אבל במחלוקת נגד המתייצבים על דרך לא טוב, מצווה להחזיק במחלוקת,

שנאמר: "ראה כל גאה הכניעהו והדוך רשעים תחתם טמנם בעפר יחד כו'". ואם מונע עצמו נענש מפשעיהם, ועובר בלאו "ולא תשא עליו חטא". ופשיטא המחזיק בידי רשעים עובר בלאו, שנאמר: "לא תהיה אחרי רבים לרעות". אסור להחניף בשום דבר, וכל שכן הרואה בחברו שעובר עבירה, אף על גב שאין בידו למחות שירא ממנו ישתוק ולא יאמר כלום, אבל אם מחניף אותו, ואומר שאין זה עבירה, עובר בלאו, שנאמר: "ולא תחניפו את הארץ". וכת חנפים הם מן ארבע כתות שאינם מקבלים פני השכינה. אסור לנבל פיו, שנאמר: "ולא יראה בך ערות דבר", רוצה לומר אפילו דיבור פה. והמנבל פיו ייסורין באין עליו, ומעמיקים לו גהינם. שלא להוציא מפיו דברי תורה או תפילה כשהוא ערום או נגד ערווה, שנאמר: "ולא יראה בך ערות דבר, והיה מחניך קדוש". וכן נגד צואה אם אינה מכוסה, למקצת פוסקים. אף על פי שאינה ברשותו אסור מן התורה ד"ולא יראה" קאי גם על הצואה הכתובה קודם לזה. "לא תנחשו", אזהרה למנחשים ואומרים פתי נפלה מפי, מקלי נפלה מידי, וכיוצא מהבלים אלו, ועל ידי זה מונע ממעשה שרצה לעשות. גם בכלל זה השם סימנים כאליעזר עבד אברהם וסומך על סימן זה. ואליעזר לא סמך על הסימן, שהרי שאל לה בת מי את. "לא תעוננו", מלשון עת ועונה. אלו נותני עתים. שאומרים ר"ח היום, מוצאי שבת היום, שחרית הוא. בכלל זה העושה אחיזת עיניים להראות לבריות דבר שאינו כן. כגון שייקח חבל וישימו אותה בכנף בגדו ויוציא נחש, או שישליך טבעת לאוויר, ואח"כ יוציא אותו מאדם אחד העומד לפניו. ובכלל זה משחקי קלפים. ולכן אם הוא יהודי אסור לצוות לו לעשות. "וחובר חבר", האומר דברי לחש על נחש ועקרב שלא יזיקו. אבל מי שנשכו נחש ועקרב מותר ללחוש על מקום הנשיכה. שלא לשאול באוב וידעוני. שלא לשאול למת, שנאמר: "ודורש אל המתים", זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שיבוא אליו המת בחלום ויודיע לו מה ששאל לו. הלוחש על המכה וקורא פסוק על התינוק שלא יבעת, והמניח ס"ת או תפילין על הקטן שיישן, לא די שהם בכלל המנחשים וחברים, אלא שהם בכלל הכופרים בתורה, שעושין דבר תורה רפואת הגוף. אבל הבריא מותר לומר פסוקים ומזמורים להגן עליו זכות קריאתן, שינצל מכל פגע. שלא למנות בדיינים אדם שאינו בקי בדינים, שנאמר: "לא תכירו פנים במשפט". שלא להעמיד בארץ ישראל שום שררה ודיין על ישראל אלא מישראל ולא מגרים, אלא אם כן הייתה אמו מישראל, שנאמר: "לא תוכל לתת עליו איש נכרי". שלא יורה שתוי, שנאמר: "יין ושכר אל תשת" וסמיך ליה "ולהורות את בני ישראל". "ולפני עור לא תתן מכשול" - נכלל בו גם כן ליזהר מאוד בדין שלא להורות שלא כדת. שלא להטות הדין, שנאמר: "לא תעשו עול במשפט". ובגר ויתום עובר שני

לאוין, שנאמר: "לא תטה משפט גר ויתום". אפילו אחד רשע ואחד כשר, אסור להטות הדין אף על פי שהוא רשע, שנאמר: "לא תטה משפט אביונך", וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה שרוצה לומר בעל עבירות שהוא אביון במצוות. ואם אחד עני ואחד עשיר, לא תאמר כיון שמצווה על זה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. על זה נאמר "לא תשא פני דל". ולא יאמר איך אבייש את העשיר אלא אזכנו, וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו, על זה נאמר "ולא תהדר פני גדול". שלא לכפור ממון. אף על פי שלא נשבע עליו עובר בלאו, דכתיב "ולא תכחשו". ופסול לעדות. "ולא תשקרו", אזהרה שלא לישבע לשקר על כפירת ממון, מלבד לאו הכולל דלא תשבעו בשמי לשקר. רשע פסול לעדות, שנאמר: "אל תשת ידך עם רשע", וקבלו חכמינו ז"ל דרצה לומר אל תשת רשע עד. ובכלל לאו זה שאפילו עד כשר שיודע שהעד השני הוא רשע, ואין הדיינין מכירין רשעו, אף על פי שהעדות אמת אסור להצטרף עמו להעיד. וכל שכן כשיודע שהעד השני הוא עד שקר שאסור להעיד עמו. וכל מי שעבר עבירה שחייב עליו מלקות מן התורה או גנב או גזל או הלוה בריבית, הוי רשע ופסול לעדות. קרוב פסול לעדות, ואפילו אין הבית דין יודע בו שהוא קרוב אסור לו לילך ולהעיד אפילו אמת. "לא יקום עד אחד" כו', אזהרה לבית דין שלא יחתכו הדין על פי עד אחד. וגם אזהרה לעד שלא ילך להעיד ביחידי בדבר אסור, אלא אם כן הוא בכפירת ממון, דאז מחייב אותו שבועה מצווה להעיד אפילו ביחידי. היודע שהלווה אין לו במה לשלם, אסור לנגוש אותו, שנאמר: "לא תהיה לו כנושה". ואפילו לעבור לפניו אסור שלא יחשוב שבא לתובעו. "לא תשימון עליו נשך", אזהרה כוללת שלא יהא אדם סרסור וערב בין הלוה והמלווה בריבית, מלבד הלאו דלפני עור. היודע עדות לחברו אינו רשאי לשתוק, שנאמר: "לא תעמוד על דם רעך". ודמים תרתי משמע. שלא יאמר אדם אפילו דרך שחוק, 'כך אמרו משמים', אף על פי שאין דעתו שנאמרה לו בנבואה, שזה הוא בכלל המתנבא מה שלא נאמר לו, וכתיב "והנביא אשר ידבר בשם ה'..."

ט **פרק ט. - מצות עשה ומצות לא תעשה התלויים בדבור פה מדרבנן:**

כשמזכיר את הצדיק יברכו, שנאמר: "זכר צדיק לברכה". וכשמזכיר רשע יקללו, שנאמר: "ושם רשעים ירקב". לפייס העני בדברים רבים, ויאמר לו אילו היה לי הייתי נותן לך הרבה, דכתיב "ותפק לרעב נפשך". להקדים שלום לכל אדם אפילו לגוי בשוק, דכתיב "בקש שלום ורדפהו". שירגיל אדם עצמו במענה רך, דכתיב "מענה רך ישיב חמה". אף על פי שכנגדו מדבר עמו קשות. שיהא אדם מדבר ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו וכל אדם, כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. מצווה לשנות מפני דרכי

שלום, שנאמר: "ואני זקנתי". וכן "אביך צוה שא נא". וכתב בספר חסידים, דדווקא לאחר שנעשה מותר לשנות, אבל כשאחד מבקש להלות לו מעות, והוא אינו רוצה, אסור לומר אין לי, אלא יאמר איני רוצה. משהתחיל לקרות בתורה, אסור לדבר אפילו בדבר הלכה, דכתיב "ואזני כל העם אל ספר התורה". לרוב הפוסקים התפלה היא מדרבנן, ומנין התפלות להתפלל שלוש פעמים ביום לכולי עלמא דרבנן. וכן כל הברכות כולן חוץ מברכת המזון וברכת התורה שחרית כולן מדרבנן. ארבעה צריכין להודות ברכת הגומל. להתפלל תפלת הדרך. לענות קדיש וקדושה. לענות אמן על כל ברכה שישמע. שיתן ריווח בין דבקים בקריאת שמע וכן בכל הברכות. שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן. שילמד תורה אפילו מעט על השולחן בשעת שאוכל. הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה, עליו נאמר "נתתי להם חוקים לא טובים". מי שיש לו קול ערב ישיר לפניו ית', דכתיב "כבד את ה' מהונך", ואמרו חכמינו זיכרונם לברכה "מחונך" רצה לומר מכל מה שחננך. לספוד על חורבן בית המקדש, שנאמר: "אם אשכחך ירושלים". אסור למלאות פיו שחוק עד שיבנה בית המקדש, שנאמר: "אז ימלא שחוק פינו". אסור לשתות יין בשיר אפילו בפה, שנאמר: "בשיר לא ישתו יין" אלא שירות ותשבחות. לא יישן עד שיעסוק בתורה, שנאמר: "ושבע ילין בל יפקד רע". יקרא קריאת שמע סמוך לשכיבה ויישן מתוך דברי תורה או קריאת שמע, שנאמר: "אמרו בלבבכם על משכבכם". יקום בעוד לילה לעסוק בתורה דכתיב "קומי רוני בלילה". ואשרי מי שקם בחצות ומתאונן אז על החורבן. ענה כסיל כאיוולתו בדברי תורה, אבל לא לאפיקורס ישראל. אמור לחכמה אחותי את. אם ברור לך הדין כאחותך שהיא אסורה לך, אמור. ואם לאו לא תאמר. למד לשונך לומר איני יודע בכל ענייני עולם, שמא תתבדה. ללמוד עם התלמידים עד שתהא סדורה להם, שנאמר: "אשר תשים לפניהם". שיחזור על לימודו בקול ולא בלחש, דכתיב "ערוכה בכל ושמורה". שיתפלל אדם על מזונו קודם סעודת ערב ובוקר. אסור ללמד אפילו אות אחד מן התורה לגוי, דכתיב "מגיד דבריו ליעקב" כו'. לקרות מגילה בפורים. קריאת הלל בחנוכה לכולי עלמא מדרבנן, וכן בר"ח אינו אלא מנהג. לקדש על היין בשבתות וימים טובים, וכן להבדיל על היין. לומר "ויכלו" בליל שבת. לקרות בתורה בציבור.

- **פרק י. - מצות לא תעשה מדרבנן התלויים בדבור פה:**

כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, שנאמר: "אל תגזל דל". אף על גב שכאשר חטא לו חברו מצווה עליו שלא ישטמנו בלבו כמידת הרשעים, אלא יאמר לו מדוע עשית לי כך, כמבואר לעיל במצות הוכח תוכיח, דווקא אם יודע ומכיר באיש הזה שכאשר

יתווכח עמו יקבל ממנו, אבל אם יודע בו שיעמוד ברשעו, על זה אמרו כשם שמצווה לומר דבר הנשמע כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ועל זה נאמר "אל תוכח לץ". אל תצא לריב מהר, ואמרו זיכרונם לברכה מתון מתון ארבע מאות זוזי שוין. ואין למהירות רק החרטה. אל תען כסיל במילי דעלמא. אסור להפסיק בדברי תורה במילי דעלמא, והפוסק מאכילין אותו גחלי רתמים. אין משיחין בסעודה מפני הסכנה. אין משיחין בבית הכסא מפני סכנת שדים. המהלך בדרך, וכן הניעור בלילה ושנה ומפסיק ממשנתו לדברים בטלים, מתחייב בנפשו. אסור להפסיק בדיבור משהתחיל "ברוך שאמר" עד לאחר תחנון. אסור להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, וכן בין גאולה לתפלה, אפילו לענות קדיש וקדושה. אסור להפסיק באמצע הלל. אסור להגביר קולו בתפלתו כל כך שיוכל חברו לשמוע. אסור לברך בלחש, וכן אפילו תפלת שמונה עשרה בלחש, אלא על כל פנים ישמיע לאוזניו. "אל תהי בז לכל אדם" בין גדול ובין קטן, בין גוי ובין ישראל, אלא כל אדם יהיה בעיניך כליסטים להישמר ממנו, ולכבדו כשר גדול. אל תהי דן יחידי. אל תרבה שיחה עם האישה, ואפילו באישתו ואפילו כשהיא טהורה. שלא לדבר דברים בטלים, שנאמר: "הוגעתם ה' בדבריכם". אל יפתח פה לשטן, וצריך להיזהר מאוד שלא יאמר לחברו שישתמד, וכן שאל יאמר שאם יעשה זה לא יהיה יהודי. ויהוא בן נמשי יוכיח: שאמר דרך ערמה אחאב עבד מעט ויהוא יעבוד הרבה, ולבסוף עבד באמת עבודה זרה. אל תריב עם אדם אף אם הזיקך ממון, אם לא גמלך רעה, והיינו שהחטיאך. שכל המחטיא חברו כאילו הורגו. שלא ללמוד קטגוריה על ישראל אפילו הם רשעים, שנאמר: "אל תלשין עבד אל אדוניו דור אביו יקלל". ואיתא במדרש, שהשליש שאמר לאלישע "הנה ה' עושה ארובות בשמים" וכו', לא שהכחיש שאי אפשר ביכולת ה' לעשות, אלא כך אמר: הדור הזה כדור המבול, שראוי לעשות ארובות בשמים, כמ"ש בדור המבול וארובות השמים נפתחו, ואיך יהיה כדבר הזה? ולכן כיוון שהלשין על ישראל, השיב לו אלישע הנך רואה בעיניך כו'. כשחייב לחברו ממון, אל ידחה אותו בלך ושוב, שנאמר "אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן". שלא לדבר בדברי סחורה בשבת, שנאמר: "ממצוא חפציך ודבר דבר". ואפילו בדברים בטלים אסור לדבר. אסור להתעצל בהספדו של חכם. בחנוכה ופורים ור"ח אסור להספיד. אסור למנות ישראל אפילו לדבר מצווה, שנאמר: "לא ימד ולא יספר". אסור ליתן שלום לרשע, ומפני דרכי שלום יכוון שנותן שלום לרבו וכיוצא בו. וכן שלח דוד לנבל "ואמרתם כה לחי ואתה שלום" רצה לומר כה תאמרו לחיי עולמים. אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעת הגוי, ושל שום אדם.

יא **פרק יא. - מצות עשה מן התורה התלויים בפה על ידי אכילה:**

לאכול ולשתות בשבת ויום טוב. וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה, מדכתיב "עצרת תהיה לכם". ויש אומרים דשלוש סעודות בשבת הוי דאורייתא, מדכתיב שלוש פעמים "היום". ויש אומרים שגם בראש חודש הוא דאורייתא, דאקרי גם כן "מועד". לאכול ולשתות בערב יום הכיפורים, דכתיב "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש", וקבלו חכמינו זיכרונם לברכה דרצה לומר שתאכלו בתשעה לחודש, ויהיה נחשב כאילו התעניתם. לאכול כזית מצה בליל ראשון של פסח, שנאמר: "בערב תאכלו מצות". לאכול כזית פת בסוכה בליל ראשון של סוכות, דקבלו חכמינו זיכרונם לברכה לילף גזירה שווה ט"ו ט"ו מחג הפסח. עינוי מאכילה ושתייה ביום הכיפורים מצות עשה, שנאמר: "ועניתם את נפשותיכם". הנזהר בפסח מחמץ מקיים מצות עשה, שנאמר: "שבעת ימים תאכלו מצה", ואין זה חוב כל שבעה ימים, אלא לדיוקא אבל לא חמץ, והוי לאו הבא מכלל עשה עשה. לאכול בשר ולשתות יין ביום טוב וכל דבר המשמחו, שנאמר: "ושמחת בחגיך". הנמנע לאכול בהמה טמאה מקיים עשה, דכתיב "אותה תאכלו", משמע "אבל לא טמאה". וכן הנמנע מלאכול עוף טמא, דכתיב "כל צפור טהורה תאכלו", לדיוקא "אבל לא טמאה". וכן בדג טמא דכתיב "כל אשר לו סנפיר וכו', תאכלו", וכן חגב טמא דכתיב "אשר לו כרעים תאכלו", משמע אבל אין לו אסור. לכולן הוי לאו הבא מכלל עשה - עשה. וכן "וזבחת מבקרך ומצאנך", הא בלא שחיטה לא תאכלו. אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: "עשב בשדך" והדר "ואכלת". וכל שכן שאסור לצער בעלי חיים, דקי"ל צער בעלי חיים דאורייתא, והוא מכלל מצוות "והלכת בדרכיו", מה הוא מרחם על בריותיו, אף אתה תרחם על הבריות.

יב **פרק יב. - מצות לא תעשה מן התורה התלויים בפה באכילה:**

"כל חלב לא תאכלו", וענוש כרת. "וכל דם" על דם הנפש בכרת, ועל דם האיברים ודם התמצית בלאו. "כל נבלה לא תאכלו", היינו בהמה או חיה ועוף טהורים שמתו, או שאירע פסול בשחיטתן, וכן בהמה שנולדה כל שבעה ימים הוי ספק נפל והוי נבלה, שאין שחיטה מטהרתו. "טרפה לא תאכלו", היינו שאירע פסול באחד מן האברים שקבלו חכמינו זיכרונם לברכה שנטרפה בזה, בין בהמה חיה או עוף. לא יאכלו גיד הנשה. שלא לאכול אבר מן החי, שנאמר: "לא תאכל הנפש עם הבשר". רצה לומר הבשר כל זמן שהנפש בו. שלא לאכול בהמה וחיה ועוף הטמאים. שלא לאכול דגים טמאים. שלא לאכול שרץ העוף ושרץ הארץ ושרץ המים. שלא לאכול ערלה, שנאמר: "שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל". ואפילו הקליפות והגרעינים של הפרי אסור בהנאה, אבל

העלין והעץ מותר בהנאה. שלא לאכול חדש, דהיינו חמשת מיני דגן, עד ט"ז ניסן, ובחוץ לארץ עד י"ז. ונוהג בחוץ לארץ מן התורה. שלא לאכול תקרובת עבודה זרה ולשתות יין שנתנסך לעבודה זרה, שנאמר: "השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ וקרא לך ואכלת מזבחו" וכתיב "ישתו יין נסיכם". "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", אזהרה שלא יאכל דבר שיש בו סכנה. שלא לאכול בכור תם אפילו בחוץ לארץ ובזמן הזה, שנאמר: "לא תוכל לאכול בשעריך וכו', ובכורות" כו'. ואם הטיל בו מום אסור באכילה, שנאמר: "לא תאכל כל תועבה", דהיינו כל שתעבתי לך ואסרתי להטיל בו מום. המת ותכריכיו אסורים בהנאה מן התורה דילפינן גזרה שווה "ותמת שם מרים" ובעגלה ערופה כתיב "וערפו שם" כו'. שלא לילך בחוקות העמים להיות זוללים וסובאים. שלא יחתוך בשר מבהמה לאחר שחיטה לאוכלה תכף, אלא ימתין עד שתצא נפשה, שנאמר: "לא תאכלו על הדם". שלא לאכול דבר שנפשו קצה בהם ובכלים מאוסים, שנאמר: "אל תשקצו את נפשותיכם". שלא לאכול חמץ כל ימי הפסח ועונשו כרת, שנאמר: "כי כל אוכל חמץ ונכרתה". והאוכל חמץ בערב פסח לאחר חצי היום לוקה, דכתיב "לא תאכל עליו חמץ", דהיינו על זמן פסח שהוא לאחר חצי היום. האוכל ושותה ביום הכיפורים חייב כרת, שנאמר: "כי כל הנפש אשר לא תעונה" כו'. שלא לאכול משעלה עמוד השחר עד שיתפלל, שנאמר: "לא תאכלו על הדם" ודרשינן עד שתתפללו על דמכם.

יג פרק יג - מצות עשה ולא תעשה התלויים בפה באכילה מדרבנן:

לענג השבת בתבשילין טובים, ויסדר שולחנו במוצאי שבת אפילו לכזית, כדי ללוות המלכה. סעודת פורים. סעודת אירוסין ונישואין ומילה ופדיון הבן וסיום מסכתא. ארבע כוסות בפסח. אכילת מרור בזמן הזה מדרבנן, אבל בזמן המקדש הוא מן התורה. טיבול בחרוסת. מצות עשה להתענות על כל צרה שלא תבוא, והוא מדרכי תשובה שלא יתלו במקרה. מצות עשה להתענות התעניות הכתובים. שלא לאכול החוטים והקרומים הידועים שצריך לנקר מן הבהמה משום חלב או דם. ויש אומרים שאסורים מן התורה. שלא לאכול שומנו של גיד הנשה. בשר ששהה שלושה ימים בלי מליחה ולא נשרה במים בינתים, אסור לאוכלו כי אם צלי, שכבר נקרש דמו בתוכו, ואינו יוצא על ידי מליחה. אסור לאכול גבינת הגויים. חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואה אסור לאוכלו. פת של גוים, במקום שנהגו איסור, אסור לאוכלו. בישולי גוי כל דבר שאינו נאכל כמו הוא חי, ועולה על שלחן מלכים, ואפילו ביצה שבישל או צלה גוי, אסור לאוכלו. אסור לבשל בקדרה שבישל בו דבר איסור אפילו לאחר ששהה כ"ד שעות וכבר נפגם טעמו, אפילו הכי אסור מדרבנן. ובתוך עשרים וארבעה שעות אסור מן התורה. סתם יינם, או

יין שנגע בו הגוי, אסור לשתותו. אסור לאכול מסעודה שאינה מספקת לבעליה, אע"פ שהזמינו מפני הבושה. כל הנהנה מצר עין, אף על פי שהוא עשיר, עובר בשני לאוין, שנאמר: "אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו". אסור לקבוע סעודה בערב שבת מפני כבוד השבת. מי שהוא אבל, אסור לאכול סעודה ראשונה משלו, ולמקצת פוסקים כל יום ראשון.

יד **פרק יד - מצוות עשה ומצוות לא תעשה מן התורה ומדרבנן התלויים בחוטם**:

"לא תנאף", אף שהוא אזהרה לכל מיני ניאוף, מכללם דרשו חכמינו זיכרונם לברכה לא תהנה לאף, מכאן אזהרה שאסור להריח ריח של עריות המבושמות.

שאסור להריח מבשמים של עבודה זרה, שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה", ולכן אין מברכים על ריחות הללו אפילו באה לו הנאה בעל כורחו, כיון שאסור ליהנות מהם.

אסור להריח בשבת ויום טוב בפירות בעודן מחוברים באילן, שמא יתלוש.

מצווה להריח בשמים במוצאי שבת בהבדלה.